

דבר משה

סוכה

דף ב' ע"א

(א) ושאינה גבוהה עשרה.

פירש"י וז"ל, בגמרא מפרש טעמא. מיהו להלן בסמוך בד"ה שלש דפנות כתב וז"ל, נמי בגמרא יליף טעמא עכ"ל. הרי שלענין שאינה גבוהה עשרה לא כתב "יליף" אלא "מפרש". וי"ל דהיינו משום ששלש דפנות ילפינן מדרשה דקרא להלן בדף ו' ע"ב, אבל לפי חד דעה בדף ה' ע"ב השיעור של עשרה טפחים הוא מהלכה למשה מסיני ולא משום שילפינן מהארון והכפורת כדאיתא בדף ד' ע"ב, ולכן לא כתב רש"י על זה "יליף אלא "מפרש". ומה שכתב רש"י "נמי בגמרא יליף", כוונתו ב"נמי" היא רק להעובדא שמקורות שני הדברים נמצאים בגמ'.

ובאות ל"א כתבתי עוד דרך.

(ב) רש"י ד"ה חמתה מרובה מצלתה.

א. וז"ל, המועט בטל ברוב והרי הוא כמי שאינו, ועל שם הסכך קרוי סוכה עכ"ל. וכתב הר"ן שמש"כ רש"י שהמועט בטל ברוב כוונתו היא שהמיעוט צל בטל בהרוב של חמה, ואין כוונתו שהמיעוט של סכך בטל בהרוב של אויר כי למעלה גם מחצה סכך ומחצה אויר פסול כי החמה מתרחבת

כשהיא מגיעה למטה. והקשו הפ"י והשפ"א שלפי הר"ן ה"י רש"י צריך לסיים שעל שם הצל קרוי סוכה דהא איירי בהצל ולא בהסכך.

מיהו יש ליישב שרש"י לא כתב שעל שם הצל קרוי סוכה כי ס"ל שיסוד הדין של הכשר סוכה אינו שצריכים צל, אלא יסוד הדין הוא שצריכים סכך שעושה צל, והעובדא שיש צל אינו התכלית אלא הרי הוא הדבר שמכשיר את הסכך, ולעולם על שם הסכך קרוי סוכה, והיכא שהצל למטה בטל בחמה אין כאן סכך שעושה צל, ומש"ה אין הסכך כשר, דהא על שם הסכך קרוי סוכה.

וכהנ"ל יש לדייק גם מלשון הרמב"ם בפ"ה מהל' סוכה הי"ט שכתב וז"ל, וכל שהחמה מרובה על הצל אינו סכך עכ"ל, הרי שלא סיים שאין כאן צל אלא שאינו סכך.

ב. עוד נראה שיש לרש"י כוונה נוספת במלים אלו, דהנה חזינן שלא כתב ש"סוכה היינו סכך", או ש"סוכה פירושה סכך", אלא כתב ש"על שם הסכך קרוי סוכה", ונראה דהיינו משום שבהמשנה המלה סוכה קאי גם על הדפנות, שהרי תנן סוכה וכו' ושאיין לה (כלומר להסוכה) ג' דפנות, וכן הבבא

של גבוהה למעלה מעשרים אמה קאי על הדפנות לפי פי' רש"י בדברי רבא שהחסרון הוא משום שהדפנות הן של קבע, ומעתה אם המלה סוכה פירושה הוא רק סכך, לא שייך לומר שסכך שאין לו ג' דפנות אלא סכך שאין תחתיו ג' דפנות, וכן בנוגע לגבוה למעלה מעשרים אמה הי' צריך לומר דפנות שהן גבוהות למעלה מעשרים אמה, ולכן כתב רש"י שעל שם הסכך קרוי' סוכה, כלומר שהמלה סוכה היא השם עצם של כל המבנה, רק שכל המבנה קרוי סוכה על שם הסכך, אבל לא שהמלה סוכה היא שם עצם רק של סכך, ולכן לא כתב שסוכה היינו סכך.

מיהו בגמ' בד"ה דלא שלטא בה עינא כתב רש"י וז"ל, וסוכה היינו סכך כשמה עכ"ל, ומשמע שהמלה סוכה מתפרשת רק על הסכך, וע"ע להלן באות כ' בנוגע לביאור דברי רש"י אלו.

ועי' בריטב"א שכתב דלא ככל הנ"ל וז"ל, סוכה שהיא גבוהה וכו' פירוש הסכך הוא הנקרא סוכה בכאן וברוב המקומות, אבל פעמים שנקראת סוכה הסכך והדפנות וכו', ושאינה גבוה עשרה טפחים פירוש דלא חשיב סכך בשאין חלל תחתיו י' טפחים כדאיתא בגמ', ושאין לה ג' דפנות, בגמרא מפרש לה עכ"ל.

ג) עוד בענין דברי רש"י שכתב שהמועט בטל ברוב.

צ"ע למה הוצרך רש"י לדין ביטול ברוב, תיפוק לי' משום שצריכים רוב צל ושרוב חמה לא מהני אפילו אם לא אמרינן שהמיעוט צל הוא כמי שאינו.

וצ"ל שרש"י סובר שאם המיעוט צל לא הי' בטל הי' סגי בזה שיש דין גג (ע"י לבוד) ושהוא יושב בקצת צל.

עוד צ"ע מה שייך ביטול ברוב הלא הצל ניכר ולא שייך ביטול ברוב כשהדבר הוא ניכר. ועוד דאם כוונתו היא לביטול ברוב למה לא סיים ש"מדאורייתא כל מילי בטל ברובא" כמו שכתב בדף ט' ע"ב בד"ה בשחבטן.

ויש שתירצו שאין כוונת רש"י לביטול ברוב אלא להדין של רובא ככולא, דזה אמרינן גם כשהמיעוט הוא ניכר. ברם יש שהקשו על דרך זה דלכאורה רובא ככולא שייך לומר רק כשהדבר שהוא רוב הוא דבר חיובי כמו בשתיית רוב רביעית, אבל חמה ואויר אינו דבר חיובי אלא העדר צל וסכך, וא"כ בזה לא שייך לומר שרובא ככולא. ברם י"ל שבחמה ואויר מה שפוסל אינו העובדא שיש העדר של סכך וצל, אלא החמה והאויר הוא דבר הפוסל בדרך חיובי. גם י"ל שאין כוונת רש"י להדין של ביטול ברוב או להדין של רובא ככולא, אלא כוונתו היא שבמציאות אין כאן שום דבר שמיקרי צל, כי המיעוט צל מהני רק לדהות קצת את תוקף החמה, והמקצת דיהוי הזה אינו בגדר צל. ואפילו אם המיעוט צל ניכר בפנינה אחת מהסוכה אבל י"ל שהמהות של צל הוא מה שיש בו קרירות לעומת חמה וא"כ י"ל שאע"פ שהמיעוט צל ניכר במקומו אבל אינו גורם קרירות. ועי' גם בלשון הר"ן שכתב על חמתה מרובה ש"אין כאן צל", וכן מבואר בלשון הריטב"א עיי"ש.

וע"ע להלן באות י"ט בנוגע לאם העיקר הוא צל או קרירות.

(ד) מאי שנא גבי סוכה דתני פסולה ומאי שנא גבי מבוי דתני תקנתא וכו'.

עי' במהר"ם שפי' שקושיית הגמ' היא שאו שיהי' כתוב בשניהם לשון פסולה או שיהי' כתוב בשניהם לשון ימעט, וגם הריטב"א הביא פי' זה. ולפ"ז יוצא לפי פירושו של רש"י בהתירוץ הראשון (סוכה דאורייתא תני פסולה מבוי דרבנן תני תקנתא) שהתירוץ ההוא תירץ רק למה לא תני במבוי לשון פסול ("דמאן פסלה קודם שנשנית משנה זו"), אבל אכתי נשאר קשה למה גבי בסוכה לא תני לשון ימעט, אשר גם זה הי' קשה לפי הפי' הנ"ל בהקושיא. וכן העירו תוס' בריש עירובין על רש"י, דהיינו שלפי פירושו של רש"י בהתי' הראשון אכתי שייך לשון תקנתא גם בסוכה, ואלו מהלשון של ואיבעית אימא בדאורייתא נמי תני תקנתא משמע שלפי התי' הראשון לא שייך בסוכה לשון תקנתא.

מיהו המהר"ם כאן הרגיש בזה וכתב שהתי' הראשון סובר שלעולם לשון פסולה היא הלשון המעודפת, ולכן אמר התירוץ הראשון רק טעם למה במבוי לא תני פסולה אלא תני ימעט. מיהו המהר"ם לא כתב למה פסולה היא הלשון המעודפת, אלא כתב רק "ומתריך התרצן דלעולם ניחא לי' לתנא לשנות לישנא דפסולה כדקתני גבי סוכה, אלא שגבי מבוי לא שייך למיתני לישנא דפסולה וכו'". ועי' בתוס' כאן שכתבו טעמים למה העדיף התנא לשון פסולה.

עוד יש לפרש שהתירוץ הראשון סובר שפסולה היא הלשון המעודפת, כי לשון פסולה שייכת בכל מקום שנאמר תנאי או

שיעור מסוים, וע"י לשון פסולה יהי' סגנון אחד בכל המקומות, משא"כ אם ניתני תקנתא, נצטרך לשנות את הלשון בכל מקום ומקום כפי ענינו (אבל לא משום שפסולה היא לשון קצרה במשנה זו גבי סוכה כי את הטעם הזה חידש האיבעית אימא), רק שלא שייך לשון פסולה גבי מבוי כמו שפי' רש"י, והאיבעית אימא חולק על הנחה זו וסובר ששפיר שייך למיתני לשון של תקנתא אע"פ שע"ז נצטרך לומר לשון שונה בכל מקום, רק דהיינו רק היכא שלא נפיש מילי' במשנה אחת, אבל לא היכא שנפיש מילי' במשנה אחת, דבכגון זה עדיף למיתני פסולה, ולא תקנתא שונה לכל בבא ובבא.

והנה יש להעיר על פירושו של המהר"ם (והריטב"א) בקושיית הגמ', דהנה כשמקשים בלשון מאי שנא גבי סוכה ומאי שנא גבי מבוי, משמע שהקושיא היא על המקום השני שהזכיר, ולא על המקום הראשון, וזהו הטעם למה הזכירו כאן סוכה תחילה, ואין הטעם משום דקיימינן גבי סוכה, אלא משום שהקושיא היא על הלשון גבי מבוי, ומש"ה ניחא למה גם בריש עירובין הקשו בלשון זה של מאי שנא גבי סוכה ומ"ש גבי מבוי, והיינו כהנ"ל שהקושיא היא על מבוי, דאם הטעם למה הזכירו כאן סוכה תחילה הוא משום דקיימינן גבי סוכה, א"כ התם במסכת עירובין היו צריכים להקשות בלשון של מאי שנא גבי מבוי ומאי שנא גבי סוכה, ומעתה לפ"ז צ"ע על המהר"ם (וכן על הריטב"א) שפי' שהקושיא אינה על אחד מהמקומות יותר מעל המקום השני, דלפ"ז היו צריכים בעירובין שם להזכיר בתחילה מבוי ולהקשות בלשון של מ"ש גבי מבוי ומ"ש

גבי סוכה כיון שקיימי במס' עירובין, ומעתה מכיון שהקושיא היא רק על מבוי חזינן שגם המקשן סבר שפסולה היא הלשון המעודפת.

(ה) בענין האיבעית סוכה דנפיש מילי' פסיק ותני פסולה, ועוד בפירושם של המהר"ם והריטב"א בקושיית הגמ'.

הנה בגמ' אמרינן ואיבעית אימא סוכה דנפיש מילי' פסיק ותני פסולה, ופירש"י דהיינו משום שמעדיפים לשון קצרה. והנה עדיין לא מתורץ למה בלי נפיש מילי', וכגון במבוי, בחרו לשון ימעט יותר מלשון פסולה, והמהר"ם כתב שהאיבעית אימא סובר שלשון תקנתא עדיף, אבל לא ביאר המהר"ם למה. ואין לומר משום שהמלה ימעט היא לשון קצרה לעומת פסולה כי יש בה רק ד' אותיות לעומת פסולה שיש בה ה' אותיות, ומבואר בפסחים דף ג' ע"א שגם למעט באותיות חשיב דרך קצרה, דאולי למעט באותיות חשיב קיצור רק בתורה שבכתב וכמו דאיירי בפסחים שם. ועוד דגבי מבוי ה' התנא תני פסול, דהיינו לשון זכר, ולא פסולה שהיא לשון נקיבה, כי מבוי הוא לשון זכר. ועוד, דימעט היא מלה בת שלש הברות לעומת המלה פסול שהיא מלה בת שתי הברות, וא"כ עדיף למיתני פסול.

וי"ל שלפי האב"א עדיף למיתני תקנתא כי פסולה אינה לישנא מעליא וכמו שהזכירו תוס' כאן. מיהו בפסחים דף ג' ע"ב וברש"י שם מבואר שמשתמשים גם בלשון מגונה כדי לא להאריך.

וי"ל דס"ל שימעט עדיף כי היא מפרטת יותר את הדין.

והריטב"א כתב שגם הלשון השני סובר כהלשון הראשון שגבי מבוי לא שייך לשון פסולה רק שבא לתת טעם למה בסוכה לא תני תקנתא.

(ו) תד"ה דאורייתא תני פסולה.

וד"ל, דאי הוה תני ימעט חיישינן דילמא טעי איניש לומר ימעט לכתחילה ודיעבד כשרה, ודקדק בלשונו דלמא אתי לידי איסורא דאורייתא, ותני פסולה אע"ג דלא הוי לישנא מעליא כמו ימעט, אבל במבוי דרבנן לא חייש ותנא ימעט שהוא לישנא מעליא כדאשכחן בריש פסחים וכו' עכ"ל.

והנה יש לפרש כוונתם שבסוכה אנשים יחשבו שבדיעבד אם לא מיעט את גובה הסכך, אלא הניח שם את הסכך למעלה מעשרים, מותר לישב שם. וגם יש לפרש שלעולם שפיר יבינו שצריכים למעט גם אחרי שהניח שם את הסכך, רק שיחשבו שזה רק דין דרבנן אבל אם לא מיעט וכבר ישב שם אין זה נקרא שעבר על איסור דאורייתא ואינו צריך תשובה כמו על איסור דאורייתא וכמו שנביא להלן בסמוך מהנתיח"מ שעל איסור דרבנן בשוגג אין חיוב לעשות תשובה. ומלשונם מבואר כהדרך הראשון שהרי כתבו שחששו שיבואו לידי איסור דאורייתא, והיינו בגלל שיחשבו שבדיעבד אין צורך למעט אלא מותר לישב שם, וע"י זה יעברו על איסור דאורייתא, ואילו לפי הדרך השני אין החשש שמא יבוא לידי איסור דאורייתא דהא כבר ישב שם, ועכ"פ כל הנ"ל הרי זה בנוגע למשנתנו, אבל בעירובין מכיון שהוא דין דרבנן אין

אנו חוששין שמא יטעה ויעבור, וכן היכא שכבר עבר אין לחשוש לענין עשיית תשובה וכמו שביארנו.

והנה דברי הנתיחה"מ שהבאנו הרי הם בס"י קל"ד סק"ג, דסובר שאם עבר אדם על איסור דרבנן בשוגג אין זה נחשב בגדר עבירה ואינו צריך כפרה וז"ל, ואפשר דאף דבאיסורי תורה אפילו אוכלן בשוגג צריך כפרה ותשובה להגין על היסורין, מ"מ באיסור דרבנן א"צ שום כפרה וכאילו לא עבר דמי. תדע וכו', אלא ודאי דאינו נענש כלל על השוגג באיסור דרבנן והרי הוא להאוכל כאילו אכל כשרה עכ"ל, ובסברת הדבר י"ל דהיינו משום שבאיסור דרבנן כל מהות האיסור היא שלא ימרוד בהציוויים שלהם, ובשוגג הרי לא מרד. א"נ שכשקבעו חכמים את האיסורים תיקנו שהם אוסרים רק למי שמודע להעובדא אבל לא למי שהוא שוגג.

מיהו אכתי צ"ב, כי גם אם במבוי אין זה נחשב שעבר עבירה, למה לא ידקדקו בלשונם לומר את האמת שהוא פסול כדי שלא יבואו לעשות היפך התקנה שלהם. ואע"פ שימעט הוא לשון מעליא, אבל הלא בפסחים דף ג' ע"ב וברש"י שם מבואר שמשמשים בלשון שאינה לישנא מעליא כדי לא להאריך, וא"כ למה לא נשתמש בלשון שאינה לישנא מעליא כדי שלא יטעו.

(ז) הפירוש בקושיית הגמ' שהביא הריטב"א.

ע"י בריטב"א שכתב שיש מפרשים שעל המשנה של מבוי לא קשה שיהי' כתוב פסולה, כי "בדידי" לא שייך שפיר למיתני לישנא דפסולה, דמאי פסולה שייך במבוי,

שהרי אין כאן חובה להכשירו, אלא שאם לא הכשירו כראוי אסור לטלטל בו ולהוציא ולהכניס לו מן החצרות, אלא סוכה הוא דקשיא לי' אמאי לא קתני בי' תקנתא כדקתני במבוי, דהא (לשון ימעט) עדיף טפי, דאשמועינן ממילא שהיא פסולה, בדקתני תקנתא לרווחא דמלתא (מלים אלו אינן מובנות לי), דאפילו שייך בה לישנא דפסולה לישנא דתקנתא עדיף טפי". ברם לפי איך שביאר את הקושיא על המשנה בסוכה שלשון תקנתא עדיף, לא הי' מוכרח לומר שגבי מבוי לא שייך לשון פסול כדי לומר שעל מבוי לא הי' קשה, אלא מספיק לומר שאפילו אם שפיר שייך לשון פסול גם גבי מבוי אבל לשון תקנתא עדיף טפי כמו גבי סוכה. וי"ל שאה"נ, מספיק בזה שלשון תקנתא עדיף, רק שלרווחא דמילתא כתב שלא שייך לשון פסולה גבי מבוי, כי ס"ל שכן היא האמת.

(ח) דברי השפת אמת כאן.

הנה השפת אמת כאן כתב להיפך מהנחת הריטב"א, דהשפת אמת כתב שהיתה הגמ' יכולה לתרץ שבמבוי לא תני פסולה כי מלשון פסולה לא משמע שהוא חייב לתקן, ואילו במבוי הסברא נותנת שחייבים לתקן, כי הוא פתוח לרבים, ואפילו אם אין דעתו לטלטל, אבל אולי יבוא אדם אחד ושפיר יטלטל, אבל בסוכה אין צורך לתקן, כי הסוכה אינה פתוחה לרבים, ואנשים אחרים אינם יכולים להשתמש בה, ומש"ה אם הוא עצמו יאכל בסוכה אחרת אין שום צורך למעט עכ"ד (אלא ששוב דחה דרך זה עיי"ש). הרי שהשפת אמת סובר שימעט משמע חובה, ושכמבוי הרי הוא חייב

למעט, ואילו פסולה לא משמע חובה, היפך מהריטב"א.

והנה לכאורה כוונתו גבי מבוי היא שצריכים לחשוש לאנשים אחרים שיטלטלו שם בשוגג, וס"ל שחייבים להפריש אחרים מאיסור דרבנן אפילו אם הם עומדים לעבור רק בשוגג, וזה נראה דלא כיסוד דברי הנתיח"מ שהבאנו לעיל.

(ט) אמר רבה דאמר קרא למען ידעו דורותיכם וגו'.

פרש"י וז"ל, עשה סוכה ששיבתה ניכרת לך דכתיב ידעו כי בסוכות הושבתי, צויתי לישב, הכי דריש לה, ואע"ג דאין יוצא מידי פשוטו דהיקף ענני כבוד, מיהו דרשינן ליה לדרשה עכ"ל. ולהלן אמרינן שכולהו כרבה לא אמרי ההוא ידיעה לדורות היא. והנה כל הענין כאן סתום הוא מאד, דראשית כל למה הקפיד רש"י כאן, וכן להלן על "כולהו כרבה לא אמרי", לפרש לפי רבי אליעזר שסובר שהיו ענני כבוד ולא פי' גם לפי רבי עקיבא שסובר שסוכות ממש עשו להם. ועוד מה היא כוונת הדיחוי של ההיא ידיעה לדורות היא, הלא גם לפי רבה הכוונה היא שהדורות ידעו ע"י שיראו את הסכך. ועוד למה דברי רבה חשיבי בגדר דרש ולא בגדר פשוטו של מקרא. ועוד מה זה שכתב רש"י שידעו שצויתי לישב, הלא הכוונה היא שידעו את העובדא שבסוכות הושבתי אותם.

והנה אם סוברים שסוכות ממש עשו להם א"כ יש לפרש שכוונת הפסוק היא שישבו בסוכות כי המבנה של סוכה יזכיר אותם שבמבנה כזה ישבו כשיצאו ממצרים, ולכן

צריכים לראות את הסכך כי ע"י שרואים את הסכך יזכרו דבר זה, אבל יש גם לפרש שצורת המבנה אינה צריכה להיות כזאת שעצם המבנה יזכיר להם דבר מה, אלא הכוונה היא שהעובדא שאני מצוה אותם לדורות לצאת מבתיהם הרי זה כדי שידעו לדורות ע"י הציווי הזה שבהיותם במדבר ישבו בסוכות ולא במקום רגיל, וידעו דבר זה ע"י עצם העובדא שיש מצוה לצאת מבתיהם למקום אחר שאינו הדירת קבע שלהם, והידיעה שלהם אינה צריכה לבוא מעצם צורת המבנה, ובאמת היו יכולים לדעת דבר זה גם אם הקב"ה הי' מצוה להם לצאת מהבתים ולשבת בשדות, רק שהוא צוה שישבו בסוכות, וזהו הכוונה של רבי זירא ורבא במה שהם סוברים שכוונת הפסוק היא לידיעה לדורות, כלומר לא שהסוכה עצמה יזכיר להם דבר זה בכל דור ודור, ושהמקור להידיעה יהי' הסוכה של אותה שנה, אלא העובדא שהקב"ה צוה להם בהר סיני זהו הידיעה לכל הדורות, ואת העובדא שהי' ציווי בהר סיני (לישב לדורות בסוכות כדי שידעו שיצאו מהבתים הרגילים למדבר) הרי יודעים גם בלי לראות את הסכך. וביאור הפסוק לפי רבי זירא ורבא היא בסוכות תשבו שבעת ימים, ואני מצוה להם כך כדי שמהציווי הזה לדורות ידעו לדורות שבסוכות, כלומר תחת ענני כבוד, הושבתי וגו'. ובאמת אם סוברים שענני כבוד היו, מוכרחים ללמוד כהדרך הזה, כי עצם המבנה אינו מראה כלל שהיו ענני כבוד. אבל אם סוברים שסוכות ממש עשו להם אז באמת המבנה של הסוכה מראה שבסוכות הושבתי, ואז גם רבי זירא ורבא היו מפרשים שהכוונה היא שהמבנה של

הסוכה יורה שסוכות ממש עשו להם אשר לפ"ז צריכים לראות את הסכך, ולכן סתם רש"י בע"ב בד"ה ההוא כמו ר"א שסובר שענני כבוד היו, ולא כר"ע שסובר שסוכות ממש עשו להם. ולכן סתם גם בדברי רבה כהר"א שסובר שענני כבוד עשו להם, כי אין לומר שרבה סובר כר"ע שסובר שסוכות ממש עשו להם, אשר לדידי' עצם הסוכה מזכירה את מה שהי' אז, דהיינו שישבו בסוכות ממש, ושלכן צריכים שיראו את הסכך, כי לפ"ז יוצא שרבה ורבי זירא ורבי פליגי בהמחלקות שבין רבי אליעזר ורבי עקיבא בענין אם ענני כבוד היו או סוכות ממש, ולא מסתבר לומר כן, ולכן פי' שגם רבה סובר שענני כבוד היו. אלא שמאחר שרבה סובר שענני כבוד היו שוב קשה למה צריכים לראות את הסכך, הלא בין כך הסכך אינו מראה את מה שהי' אז, ולכן פי' שרבה סובר שהכוונה היא שהמבנה יהי' כזה שיזכיר להאדם את העובדא שהקב"ה צוה לשבת במבנה של דפנות וסכך כדי שידעו ע"י הציווי הזה שבהיותם במדבר ישבו תחת ענני כבוד, ולכן הרי הוא צריך לראות את הסכך, וזהו שכתב רש"י שידעו שצויתי לישב בסוכות, וביאור הפסוק הוא בסוכות תשבו שבעת ימים כדי שידעו מגוף המבנה של הסוכה שצויתי אתכם לישב במבנה כזה כי בסוכות הושבתי וגו'. ורבי זירא ורבי סוברים שאין צורך שהמבנה יזכיר את הציווי אלא מספיק בעצם הציווי של הר סיני כדי לפעול שידעו לדורות שהי' ציווי כדי שע"י הציווי ידעו שבסוכות הושבתי.

והנה רש"י בחומש סתם כר"א שסובר שענני כבוד היו, והעיר המזרחי שם על זה עיי"ש. ולפי דברינו הנ"ל י"ל דהיינו משום

שחזינן שכך נוקטים רבה ורבי זירא ורבי כאן וכמו שביארנו.

והנה הר"ן כאן כתב לפרש שכוונת רבה היא דהי' מספיק לכתוב בסוכות תשבו שבעת ימים כי בסוכות הושבתי וגו' ולמה כתוב למען ידעו דורותיכם, אלא הכי קאמר שתעשו סוכה כזאת שהדורות יוכלו לדעת ממנה שבסוכות הושבתי וזהו ע"י שרואים את הסכך. מיהו קשה לייחס פירוש זה לרש"י כי לפ"ז למה קרא רש"י לזה דרש הלא זה יכול להיות נחשב פשוטו של מקרא, וכן לא מוסבר לפ"ז מה שכתב רש"י למען ידעו שצויתי לישב. ועוד דרש"י הזכיר ענני כבוד ואילו פירושו של הר"ן אתי שפיר רק לפי ר"ע שסובר שסוכות ממש עשו להם, כי רק לדידי' יש טעם להצריך לראות את הסכך כי זה מזכיר את הסכך של סוכות ממש עשו להם, אבל אם ענני כבוד היו למה צריכים לראות את הסכך הלא הסכך אינו מעיד על ענני כבוד, ואת עצם העובדא שלא ישבו בדירה רגילה אפשר לדעת ע"י העובדא שיוצאים מהבית למקום אחר ולמה צריכים לראות את הסכך. ועוד דגם לפי רבה הכוונה בלמען ידעו היא ידיעה לדורות.

(י) בענין דברי רבא שלמעלה מכ' הוי קבע.

הנה הגמ' כאן הביאה את דברי רבא בענין למה סוכה שהיא גבוהה למעלה מכ' אמה פסולה, והיינו משום שכתוב בסוכות תשבו שבעת ימים, אמרה תורה כל שבעת הימים צא מדירת קבע ושב בדירת עראי, עד עשרים אמה אדם עושה דירתו עראי, למעלה מעשרים אמה אין אדם עושה דירתו

דירת עראי אלא דירת קבע, והקשה לו אביי, אלא מעתה עשה מחיצות של ברזל וסיכך על גבן הכי נמי דלא הוי סוכה, והשיב לו רבא, הכי קאמינא לך, עד כ' אמה דאדם עושה דירתו עראי כי עביד ל' קבע נפיק, למעלה מכ' אמה דאדם עושה דירתו קבע כי עביד ל' דירת עראי נמי לא נפיק.

א. ג' ביאורים בדברי רבא, וראי' מהגמ' בעירובין נגד הביאור השני.

והנה יש ג' דרכים איך להבין את דברי חכמים לפי רבא, א', שהחסרון אינו בזה שיש כאן אופי של קבע, אלא מה שנאמר כאן לפי חכמים הוא שיעור של כ' אמה (בהמחיצות או בהחלל), רק שהתורה גילתה לנו שיעור זה ע"י העובדא שסוכה היא דירת עראי, אבל אין הכוונה שצריכים עראי לשם עצמו, אלא צריכים עד כ' משום דין של שיעור, ב', שהחסרון הוא בזה שבלמעלה כ' המחיצות הן קבע, אבל היכא שהסוכה אינה גובהה יותר מכ' אע"פ שעשה מחיצות של ברזל אמרינן שיש בכלל קבע עראי וכמ"ש רש"י, אבל על גובה יותר מעשרים א"א לומר כן ולהלן יבואר דבר זה, ג', שקבעה התורה שעצם העובדא שהחלל הוא גבוה יותר מכ' הרי זה בחינה של קבע (כלומר בלי לומר שהמחיצות הן קבע). ועכשיו נבאר את הדרכים הנ"ל.

הנה תוס' הביאו את שתי הלשונות במס' עירובין בנוגע להציור של מקצת סכך בתוך כ' ומקצת למעלה מכ' האם הסוכה כשרה או פסולה, דהלשון הראשונה שם סוברת שהסוכה פסולה, ואילו הלשון השני סוברת שהסוכה כשרה, והקשו תוס' שלפי מאי

דגרסינן שם שהמימרא הוא דברי רבה קשה על הלשון הראשונה למה הסוכה פסולה, הלא כיון שהחלל אינו יותר מכ' הרי הוא רואה את הסכך, ומבואר מדבריהם שאם ה' אפשר לגרוס רבא ה' אתי שפיר, ומזה יוצא שרבא שסובר את הטעם של דירת קבע יכול לסבור שמקצת סכך בתוך עשרים ומקצת למעלה מעשרים פסול. וי"ל דהיינו משום שגם בכה"ג המחיצות מגיעות למעלה מכ', כי אם הסכך מונח על המחיצות א"כ י"ל שגם הסכך שמונח על המחיצות נחשב חלק מהמחיצות, ואם המחיצות עולות סביב להסכך, ומקיפות את הסכך (והסכך מוחזק ע"י כלונסות), א"כ פשיטא שגם מה שכנגד עובי הסכך חשיב חלק מהמחיצה. והלשון שסובר שרבא מכשיר הרי זה בגלל שהוא סובר שרק מה שמקיף את החלל הרי זה בגדר המחיצה של הסוכה.

מיהו עי' במהר"ם שביאר את מה שרבא מכשיר בדרך אחרת ממה שביארנו עיי"ש.

והנה אכתי צ"ע על מה שרבא מכשיר בציור שהמחיצה מקיפה גם את הסכך שלמעלה מכ', דהא אפילו אם החלק ההוא אינו נחשב בגדר מחיצה של הסוכה כיון שאינו מקיף חלל, אבל בכל זאת הרי הוא מוכרח לעשות את המחיצה שבתוך עשרים בדרך קבע וכמו שכתב רש"י דכשהמחיצה היא יותר מכ' הרי הוא צריך לעשות את היסוד והמחיצה קבועין כדי שלא תפול.

וי"ל שלפי הלשון שרבא שם מכשיר מקצת סכך בתוך כ' ומקצת למעלה מכ' אין כוונת רבא כאן לומר כהביאור השני שכתבנו שצריכים מחיצה עראית, אלא יסוד הדין הוא דין שיעור של חלל עד כ'

וכהביאור הראשון שכתבנו, רק שהתורה גילתה לנו את השיעור של חלל הסוכה ע"י שאמרה שב בדירת עראי, אבל אין הכוונה שהוא צריך לישב בתוך מחיצות שיכולות להיות עראי, אלא הכוונה היא שהוא צריך לישב בשיעור חלל של כ', ולעולם הדין הוא דין של שיעור, ומש"ה אם עד הסכך אין חלל של יותר מעשרים לא איכפת לך אם המחיצה עולה יותר מזה ושהיא מחיצת קבע.

וכן אתי שפיר לפי הביאור השלישי שכתבנו שכוונת רבא היא לומר שחלל שהוא גבוה יותר מכ' הוא בזכות עצמו בחינה של קבע, דגם לפ"ז יוצא שאם מקצת מהסכך הוא בתוך כ' אין כאן הבחינה ההיא של קבע.

מיהו אכתי צ"ע על הלשון שם שרבא פוסל, דלמה הוא פוסל בצירוף שהסכך מונח על המחיצות, דהא בכה"ג אין חלל שהוא יותר מכ', וגם אין המחיצות צריכות להיות חזקות. ואולי הן שפיר צריכות חזקות בכה"ג מחמת כובד הסכך.

ב. ביאור דברי רש"י שכתב שיש בכלל קבע עראי.

והנה רש"י כאן פי' שלמעלה מכ' אמה "צריך לעשות יסודותי ומחיצותי" קבועין שלא יפול", ועל תירוצו של רבא כתב וז"ל, ודאי יש בכלל קבע עראי, והרי עשה כתורה, ועל כרחך לא הקפידה על העראי אלא לשם שיעור לתת לך שיעור בגובהה שתהא יכולה לעמוד ע"י יתדות עראי עכ"ל, הרי שכתב שמהני גם מחיצות של ברזל משום שיש בכלל קבע עראי, כלומר שיש בכלל האיכות

של קבע גם האיכות של עראי, וא"כ חזינן שהוא מפרש שלפי רבא לא נאמר כאן דין של שיעור חלל אלא נאמר שצריכים באמת מחיצות של עראי.

מיהו באמת גם לפ"ז לא קשה על הגמ' בעירובין אם גורסים שם שרבא מכשיר כי גם שם י"ל שיש בכלל קבע עראי.

ברם צ"ע דא"כ למה לא נאמר כן גם לענין גובה למעלה מכ', דהיינו שאע"פ שצריכים לעשות יסודותי של המחיצות חזקים אבל יש בכלל זה גם האיכות של עראי.

מיהו נראה שלא קשה מידי, משום שכשהסוכה היא עד כ', רק שהמחיצות הן של ברזל, כשהוא יושב בין המחיצות, אין הדבר מורגש אצלו שהן מחיצות של ברזל שראויים להתקיים ימים רבים, כי כשהוא יושב, מספיק לו גם את האיכות של עראי שיש כאן, ואינו מקבל יותר מזה, וכן הוא גם כשמקצת מהסכך הוא בתוך כ', אבל כשחלל הסוכה הוא יותר מכ', הרי הוא יושב ונהנה מכל גובה המחיצה, שהרי בלי זה אין החלל שהוא יושב בתוכו מוקף מחיצות, והרי מחיצה בהגובה הזה חייבת להיות חזקה וקבע, וא"כ יוצא שהוא נהנה מהמדריגה של קבע.

ג. דברי השפת אמת.

והנה השפת אמת כתב ביאור אחר בדברי רש"י שכתב שיש בכלל קבע עראי, והיינו שכוונת רש"י היא לומר שאם עשה מחיצות עבות יש כאן במציאות גם מחיצות של עראי כי הוא יכול לקלף את העובי, ואפילו במחיצה של ברזל אפשר לעשות כן ע"י

כלים מתאימים, משא"כ כשהמחיצה היא למעלה מכ' אם יקלף את העובי, המחיצה הגבוהה הזאת לא תוכל לעמוד.

והנה לעיל בסמוך ביארנו למה לא אמרינן שהוא יכול להוריד מגובה הדפנות, וכתבנו דהיינו משום שהוא נהנה מכל הגובה. והשפת אמת אסברה לן שגם לא אמרינן שהוא יכול לקלף חלק מהעובי.

ד. דברי הר"ן שמוסברים ע"י הביאור השלישי שכתבנו.

והנה ע"י בר"ן כאן שכתב וז"ל, ומוכח בגמ' דלמטה מכ' אמה שהוא ראוי לדירת עראי, אפילו עביד לה קבע שפיר דמי, ונ"ל דמש"ה משמע לן הכי, שאי אפשר לומר שהתורה תצוה מה שאי אפשר לעמוד עליו, דבאיזה דבר נשער אם הבנין ראוי לשבעה או ליותר מכן, ומש"ה משמע לן דבשיעור שאפשר שיעשה בו דירת עראי תליא מילתא עכ"ל. ומדברי הר"ן מוכח שטעמו של רבא שדורש לענין גובה ולא לענין טיב המחיצות אינו משום שהוא סובר לענין עובי המחיצות שיש בכלל קבע עראי וכמו שפירש"י, וכן אין טעמו משום שמה שנאמר כאן הוא שיעור של גובה כ', אלא הא דלא איכפת לן במחיצות של ברזל הרי זה כי אי אפשר לשער עובי הראוי לז' ימים ולא יותר. מיהו צ"ע על דבריו דהא כתב רש"י שאם המחיצות הן למעלה מכ' צריכים לעשות מחיצות עבות שיכולות לעמוד גם יותר מז' ימים, וא"כ יוצא שגם כשמעמידים את הדרשה בנוגע להגובה משערים איזה עובי מחיצה צריכים לז' ימים ושאפשר לשער איך לעשות קבע. וי"ל שהר"ן מפרש שהטעם למה למעלה מכ' חשיב קבע אינו משום

שמשערים שלגובה כזה צריכים דפנות שראויים ליותר מז' ימים, אלא הטעם הוא כהביאור השלישי שכתבנו, דהיינו שגובה של יותר מעשרים מחמת עצמו חשיב בגדר קבע, ואין לזה קשר עם חזוק המחיצות. מיהו מלשון הר"ן לא משמע כהפירוש הזה בדבריו.

ה. דברי הערל"נ בענין סכך למעלה מכ' העומד על כלונסות אבל הדפנות אינן גבוהות יותר מכ'.

והנה הערל"נ כתב שאם הסכך הוא למעלה מכ' ועומד על כלונסות, אע"פ שהדפנות הבנויות אינן מגיעות להסכך, בכל זאת הסוכה פסולה, משום שאמרינן על המחיצות גוד אסיק. ולפי ביאורינו הנ"ל בהר"ן, אין צריכים להגיע לגוד אסיק, אלא גם בלא זה מכיון שהחלל הוא יותר מעשרים הרי הסוכה פסולה. וכן לפי הדרך שכתבנו שנאמר כאן דין של שיעור של גובה החלל (שלא מטעם קבע), יש לפסול גם בלי לצרף את העובדא שאמרינן גוד אסיק, ואילו לפי המשמעות של דברי רש"י, וכן לפי ביאורו של השפ"א, שהחסרון הוא בזה שצריכים בכה"ג מחיצות חזקות, א"כ מה לי בזה שאמרינן גוד אסיק, הלא המחיצות בכה"ג יכולות להיות חלשות.

ו. דברי הראב"ד והמאירי על היכא שהסכך הוא למעלה מכ' אבל מיעט את החלל ע"י איצטבא או ע"י תבן או עפר.

וע"ע הראב"ד בדבריו על הרי"ף, בע"ב בדפי הרי"ף, שרצה לומר בתחילה שלפי רבנן שפוסלים למעלה מכ', אם הסוכה היתה גבוהה מכ', ובנה בה איצטבא, והחלל

מגיעות להסכך חשיב עוד יותר אופי של קבע כיון שכל הגובה מוקף דפנות. גם י"ל שכוונת הרי"ף היא להיכא שהסכך הוא בדיוק גבוה יותר מעשרים ולא יותר, וס"ל כהנ"ל שיותר מעשרים הוא מחמת עצמו אופי של קבע, וממילא הסוכה פסולה אפילו אם הדפנות אינן מגיעות להסכך אשר בכה"ג המחיצות עצמן אינן גבוהות יותר מכ', וכ"ש אם המחיצות מגיעות להסכך אשר אז גם המחיצות הן גבוהות למעלה מכ' וחשיבי גם המחיצות בגדר קבע וכהדרך של רש"י והשפ"א, ויש כאן שתי בחינות של קבע ממש.

ה. דברי תוס' שבהסכך צריכים עראי ממש.

והנה תוס' בד"ה כי עביד וכו' הקשו למה גשמים הם סימן קללה בחג, הלא הוא יכול לקבוע את הסכך במסמרים באופן שלא יוכלו להכנס שם גשמים, ואפילו אם נאמר שאסור לעשות כן מדרבנן משום גזירת תקרה כמו במסכך בנסרים, אבל מכיון שאסור רק מדרבנן אין בזה סימן קללה. ותירצו וז"ל, וי"ל דנהי דלא חיישינן בדפנות אי עביד להו קבע, מ"מ בסככה שעיקר הסוכה על שם הסכך לא מיתכשרה עד דעביד לה עראי עכ"ל.

והנה מתירוצם יוצא שיש כאן שני דינים שונים, דהיינו שבנוגע לגוף הסכך צריכים עראי ממש, ואילו בנוגע להדפנות מספיק בשיעור שיכול להיות עראי, ולכאורה קשה איך חזינן מ"צא מדירת קבע ושב בדירת עראי שני גדרים שונים (שו"ר שכן העיר השפ"א על דבריהם).

מיהו באמת אין זה פשוט שהם נחשבים

מגג האיציטבא עד הסכך אינו גבוה יותר מכ', אבל המחיצות עצמן הן גבוהות יותר מכ', הרי הסוכה פסולה לפי רבא משום שהמחיצות הן קבע, ולכאורה זה אתי שפיר רק לפי רש"י והשפ"א, אבל לא לפי הדרך הראשון שכתבנו שמה שנאמר כאן הוא דין של שיעור בנוגע לגובה החלל, וכן לא לפי הדרך השלישי שכתבנו שחלל שהוא יותר מגובה כ' הרי הוא מהות של קבע. ועכ"פ שוב הסיק הראב"ד שהסוכה הנ"ל כשרה כי השיעור של למעלה מכ' הוא באמת שיעור בגובה הסכך. וע"ע במאירי בדף ג' ע"ב שהביא מחלוקת אם לפי רבא לפי רבנן מועיל למעט את חלל הסוכה בתבן או עפר.

ז. דברי הרי"ף שלמעלה מכ' הוי קבע ושכל שכן אם הדפנות מגיעות להסכך.

והנה הרי"ף כתב שההלכה היא כרבא דבעינן עראי ושלכן למעלה מעשרים פסולה וכ"ש כשהדפנות מגיעות לסכך. וצ"ע למה חשיב יותר בגדר קבע אם הדפנות מגיעות לסכך מאם הן גבוהות למעלה מכ' ואינן מגיעות להסכך. ולפי הדרך שכתבנו שמה נאמר לפי רבנן הוא שיעור של גובה (שלא מטעם קבע) צ"ע, כי מה שהדפנות מגיעות להסכך אינו עושה יותר גרוע לענין זה. וכן לפי הדרך שכתבנו ברש"י והשפת אמת שצריכים מחיצות של עראי ושעל יותר מגובה כ' אי אפשר לומר שיש בכלל קבע עראי ג"כ קשה למה יותר גרוע אם המחיצות מגיעות להסכך. אבל לפי הדרך שכתבנו שחלל למעלה מעשרים הוא מחמת עצמו אופי של קבע שפיר י"ל שאם הדפנות